

درک صحیح منابع شرعی و ادله فقهی، زمینه‌ساز تقریب و تفاهم

در حالی که رأفت و مهربانی و صبر و مدارا و خلق عظیم رسول اله صلی الله علیه و آله و سلم بخش عمده و برجسته‌ای از تعالیم نبوی را تشکیل می‌دهد و عامل اساسی گسترش دعوت او به شمار می‌رود، تکفیر و تخریب و تفرقه صورت غالب امروز اسلام و ملل مسلمان گردیده است و دهه اخیر با گسترش پدیده تکفیر و ظهور گروه‌های تکفیری یکی از خونین‌ترین ادوار تاریخ معاصر مسلمانان رقم خورد و تأثیر فراوانی بر تشویه چهره اسلام و مسلمانی در دنیا برجای گذاشت. در این رابطه با شیخ دکتر محمد توفیق رمضان البوطی رئیس اتحادیه علمای شام و مدیر دانشکده شریعت دانشگاه دمشق گفتگو کرده‌ایم. دکتر البوطی فرزند شهید علامه محمد سعید رمضان البوطی از علمای شهیر و نامدار جهان اسلام است که پدر او سال ۲۰۱۳ توسط عناصر تکفیری داخل مسجد و درون محراب ترور شد که بازتاب فراوانی در سطح منطقه یافت.

دکتر البوطی در ابتدا واقعه شهادت امام علی (علیه السلام) را از نخستین رویدادهای تاریخ اسلام دانست که بر اثر رخنه فکر تکفیری رخ داد و ضربه‌ای به پیکر مسلمین وارد آورد. او در این رابطه بیان داشت: تاریخ گواهی می‌دهد که گروهی منحرف در زمان سیدنا علی (ع) بر او خروج کردند و خوارج

را به وجود آوردند که اساس حرکت آنان تکفیر دیگران بود و هر آنچه را معصیت می‌پنداشتند آن را موجب کفر می‌دانستند و طبعاً به دلیل خروج بر امام، سیدنا علی(ع) به نبرد با آنان پرداخت اما اندیشه تکفیر از این مقطع در پیکره امت اسلامی ورود یافت.

دکتر البوطی در ادامه گفت: حرکت وهابیت که به عنوان نماد جریان‌های تکفیری زیاد به آن اشاره می‌شود همین اندیشه را از خوارج گرفت و حتی از آن عبور کرد و شدت بیشتری یافت تا آنجا که همه مذاهب اسلامی و بلکه مخالفین خود را رد و تکفیر می‌کنند و خون‌های آنان را مباح می‌دانند و حاضر به پذیرش هیچ اختلافی با پیروان دیگر مذاهب نیستند. در تاریخ به هر شهر و منطقه‌ای وارد شدند آنجا را تخریب کردند و خون مخالفان را مباح اعلام کردند که البته در اینجا نمی‌خواهم به ابعاد شکل‌گیری دولت آنان بپردازم اما تا هتک حرمت مسجد نبوی پیش رفتند.

دکتر البوطی افزود: بنیاد و اساس این حرکت بر کافر تلقی کردن هر کسی است که مخالف خود بپندارند. آنان هر مسلمانی که در مقابل حرم رسول خدا(ص) بایستد و به ایشان سلام فرستد مشرک می‌دانند؛ مسلمانانی که به مقام نبی(ص) متوسل می‌شوند را مشرک خطاب می‌کنند.

دکتر البوطی درباره توان و امکانات فقه و اجتهاد اسلامی برای مقابله با پدیده تکفیر و رفع موانع تفاهم و تقریب میان مسلمین تأکید کرد: مقابله با تکفیر جز با علم و فقاہت ممکن نیست. علم است که موجب کشف مغالطات آن‌ها می‌شود و مانع از افتادن مردم در این ورطه است. تکفیری‌ها با صدور احکام و فتاوی‌های جسورانه و به کارگیری الفاظ نصوص دینی در جهت فکر افراطی، برداشت‌های خود را به متن قرآن و احادیث نبوی تحمیل می‌کنند و اقدامات خود را به گردن متون قرآن و سنت می‌اندازند. آنچه در زمان سیدنا علی(ع) توسط خوارج اتفاق افتاد همین مغالطه و تفسیر اشتباه الفاظ قرآن بود و تحکیم تکفیر و مباح دانستن خون‌ها بر اساس چنین رفتاری اتفاق افتاد.

شهید علامه البوطی هم تلاش می‌کرد با ادله شرعی و علمی معتبر به ابطال آراء و اندیشه تکفیری بپردازد. او در هر منبر و درس و تدریسی بطلان اندیشه تکفیر را اثبات می‌نمود و متقابلاً چون مخالفین ایشان از ابراز ادله علمی و شرعی برای اثبات مدعای خود ناتوان بودند دست به غوغا و عوام فریبی برای تخریب شخصیت و جایگاه او زدند تا زمینه برای پذیرش ترور ایشان فراهم شود.

دکتر البوطی درباره آموزه‌های سیره نبوی در منابع اسلامی و فقهی جهت تقویت تفاهم و تقارب میان مسلمین و رفع تکفیر مذاهب اسلامی اظهار داشت: در این رابطه یکی از نمونه‌های برجسته در سیره

نبی(ص) [مطابق نقل صحیح بخاری و مسلم] برخورد با عبد ا[بن اُبی بن سلول از سران منافقان در مدینه است که کینه فراوانی نسبت به رسول خدا(ص) داشت و از اهانت‌ها و اقدامات متعددی برای تضعیف حکومت پیامبر(ص) انجام داد که به‌عنوان سر نفاق در تاریخ اسلام از او یاد می‌شود اما نبی اکرم(ص) او را کافر اعلام نکرد و بلکه زمانی که از دنیا رفت پسرش خواست تا پیراهنی از رسول خدا(ص) بگیرد تا او را در آن کفن کند شاید موجب غفران گناهان و بدی‌هایش در حق پیامبر(ص) شود و حضرت پیراهن خود را به او داد و با آنکه می‌دانست سرنوشت بدی در انتظار پدرش خواهد بود اما خواست از سر رأفت برای او نماز بخواند و راضی به عذاب انسان‌ها به آتش نبود. [رک: مباحث حول شأن نزول آیه ۸۴ سوره توبه در تفاسیر و احادیث شیعه و سنی]

خدا در قرآن کریم آیه ۹۴ سوره نساء می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِندَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ الْلَّهُ عَلَيْكُمُ فِتْنَةٌ يَبْتَلُوا إِنَّ اللَّهَ كَانُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا»؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید هنگامی که در راه خدا گام بر می‌دارید (و به سفری برای جهاد می‌روید) تحقیق کنید و به کسی که اظهار صلح و اسلام می‌کند نگوئید مسلمان نیستی به خاطر اینکه سرمایه ناپایدار دنیا (و غنائمی) به دست آورید، زیرا غنیمت‌های بزرگی در نزد خدا (برای شما) است، شما قبلاً چنین بودید و خداوند بر شما منت گذارد (و هدایت نمود) بنابراین (به شکرانه این نعمت بزرگ) تحقیق کنید، خداوند به آنچه عمل می‌کنید آگاه است. [ترجمه آیت‌ها] مکارم شیرازی]

بر اساس این آیه، چگونه دین و نبی ما راضی به تکفیر طیف و مذهبی از امت خود خواهد بود؟ و چگونه می‌توانم یک جماعت را به‌صورت گروهی تکفیر کنم در حالی که ایمان و کفر متعلق به فرد است، کُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَهُ [مدثر/۳۸]. عقیده به فرد تعلق می‌گیرد و متعلق به گروه و جماعت به‌صورت یکجا و یک شکل نمی‌شود.

عقیده و ایمان مسئله‌ای است که انسان به آن تحسین شده است و بدون آن مذمت می‌شود و بر اساس عقیده و ایمان، انسان مورد حسابرسی قرار خواهد گرفت اما اینکه یک طایفه و مذهب را یکجا و به تمامی متصف به شرک و کفر کنیم با عقل و نص شرعی در تنافی کامل است.

در حدیث شریف نبوی آمده است: «من قال لأخيه يا كافر فقد باء بها أحدهما» [صحیح بخاری، مسلم،

موظاء]؛ بر این اساس آنان که به برادران خود نسبت کفر می‌دهند تنها به دنبال مجوزی برای تجاوز و توسعه طلبی و ریختن خون آن‌ها هستند. از این رو من شخصاً معتقدم چالش تکفیر تنها منحصر و برآمده از ادله و نصوص شرعی نیست بلکه اغراض دولتی و سیاسی هم در آن دخیل است که نباید از آن غافل بود اما به هر حال از لحاظ فقهی و فتوا هیچ مجوز و دلیل شرعی برای اثبات کفر گروه و ملت و مذهبی در اسلام بدین صورت که تمامی داخل در گروه کافران شوند قابل اثبات نیست. به‌طور مثال آیا شایسته و روا است جمعیت ساکن در عربستان سعودی همه را کافر بدانیم و خطاب کنیم؟

منبع: شبکه اجتهاد